

Malo je poznato da je Grocka jedinstvena po broju i značaju istorijskih i kulturnih dobara. Narodi koji su je naseljavali još od neolita, ostavili su brojne tragove - danas kulturno-istorijska dobra, arheološka nalazišta i lokalitete, značajne za grad Beograd i Srbiju, ali i svetske okvire.

Prve naseobine na prostoru današnje Grocke, koja je zbog svojih prirodnih lepota u 20. veku nazvana "Mala Kalifornija", nastale su 6.000 godina pre nove ere. Kao naselje se u spisima prvi put spominje još u devetom veku (878), pod slovenskim imenom Gardec. Već u turskim popisima iz 16. veka, ovo staro naselje kraj Carigradskog drumu imalo je status varošice, da bi u 18. i 19. veku bilo središte istoimenog sreza i nahije, sa carinarnicom i pratećim uredima.

Teritorija Grocke je tada obuhvatala i veliki deo današnjeg Beograda - Mladenovac, Sopot i Lazarevac, Jajince, Kumodraž, Resnik, Rušanj, deo Voždovca, čitav podavalski kraj, Mirijevo, Višnjicu... Bile su to plodne gročanske njive, koje su urbanizacijom postepeno prerastale u gradska naselja i opštine. Nekoliko istorijskih detalja potvrđuje ove teritorijalne granice: Vasa Čarapić iz voždovačkog Belog Potoka, čuveni Zmaj od Avale, bio je gročanski vojvoda, a mladi Ilija Garašanin, znameniti Gročanin i državnik, tvorac Načertanija, prvu državnu službu dobio je u gročanskoj carinarnici, i to kao carinik na "udaljenoj" rečnoj granici gročanskog sreza - u selu Višnjici na Dunavu.

Spisak vrednih lokaliteta, spomenika kulture i značajnih nalaza je poduži, budući da Grocka "leži" na jednoj od najvažnijih srednjevekovnih saobraćajnica na Balkanu, Carigradskom drumu. Istom trasom protezao se i antički Vojnički put (Via Militaris), kojim su stari Rimljani putovali do Male Azije, a Grocka je upisana kao Mutatio ad sextum militare - utvrđena postaja na tom putu.

U Grockoj je na arheološkom lokalitetu Dubočaj otkrivena prva antička villa rustica u Srbiji, kao i neolitsko naselje starčevačke kulture. Ovaj lokalitet je tek jedan od mnogih na teritoriji Grocke.

Posebno se ističe Arheološko nalazište "Belo brdo" u Vinči iz doba neolita, koje predstavlja ne samo lokalitet od izuzetnog značaja za Republiku Srbiju, već je i središte prve evropske civilizacije. Kao takvo, deo je evropskog i svetskog kulturnog nasleđa.

Naselje Brestovik opštine Grocka poznato je po vinogradarima i grobnicama iz doba antike. Ističe se Kasnorimska grobnica otkrivena krajem 19. veka, i to kao jedina antička grobnica na teritoriji Beograda koja je u toj meri očuvana, da u nju i dan-danas može da se uđe.

U Grockoj se nalazi najviše sačuvanih starih varoških kuća zaštićenih kao spomenici kulture, izvanrednih primeraka narodnog neimarstva, starijih od većine monumentalnih zdanja u centru prestonice. Zaštićeni pojedinačni stambeni objekti u nekadašnjim čaršijskim sokacima nose nazive po porodicama kojima su generacijama pripadali: Rančićeva kuća (Majevička 9), Karapešićeva kuća (Zlatiborska 9), Teomirovića kuća (Zlatiborska 11), Cincarska kuća (17.

oktobra 9), Vlajkovićeve kuća (17. oktobra 8), Popovića kuća (17. oktobra 4), Božića kuća (Hajduk Stanka 33), Topalovića kuća (Hajduk Stanka 30), Markovića kuća (Hajduk Stanka 16), Panića kuća (Bulevar revolucije 29), Smiljanića kuća (Dimitrija Tucovića 17).

Uže jezgro stare varoši, Ulica Bulevar oslobođenja, predstavlja čuvenu prostornu kulturno-istorijsku celinu „Gročanska čaršija“, uz koju se formiralo prvobitno naselje. „Čaršija“ je srce stare varoši kraj Dunava i najstarija gročanska ulica, po svojoj važnosti u rangu sa Kosančićevim vencem i starim jezgrom Zemuna, i to kao zaštićena ambijentalna celina od velikog značaja za Srbiju. Značajnija je po svojim karakteristikama, primera radi, od čuvene beogradske Skadarlije, koja takođe ima status zaštićene prostorne celine, ali ne i kategoriju „veliki značaj“. „Gročanska čaršija“ je od 1966. godine pod patronatom Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, i to kao druga po redu zaštićena prostorna celina na teritoriji grada Beograda (PKIC2), odmah nakon Knez Mihailove ulice (PKIC1).

Proces formiranja i afirmacije Grocke kao trgovačkog i privrednog centra vidan je i danas kroz njeno očuvano urbanističko i arhitektonsko nasleđe iz 18. i 19. veka - najrečitiji materijalni dokaz istorijskog razvoja i trajanja varošice.

„Gročanska čaršija“ u dužini od 300 metara svojom arhitekturom i vizurama pruža mogućnost doživljavanja ambijenta koji je i značajno dostignuće narodnog neimarstva. Poput ostalih varoši i varošica, i Grocka je bila uređena na orijentalni način, sa prometnom čaršijom u središtu naselja oko koje su se nizali dućani i sokaci. Da je od samog svog nastanka bila trgovački i poslovni centar varošice, svedoči karakter i namena očuvanih starih kuća, od kojih najstarija potiče iz sredine 18. veka. Osim poslovnih zgrada sa dućanima, zanatskim radnjama i kafanama, u „Čaršiji“ je bilo i par stambenih kuća varoškog tipa, čiji su vlasnici bili imućni trgovci i zanatlije. Značajniji sačuvani objekti u okviru zaštićene ambijentalne celine su Apostolovićeve kuća iz sredine 18. veka, za koju se priča da je bila han, Nišlićeva kuća i Savića mehana s početka 19. veka, kao i vizuelno dominantna crkva Sv. Trojice, podignuta 1883. godine na temeljima starijeg sakralnog objekta iz 1828. godine, građenog podrškom kneza Miloša Obrenovića. U okviru „Čaršije“ se nalazi i biblioteka „Ilija Garašanin“ u čijoj će galeriji od 2017. godine biti izložena stalna arheološka postavka, nalazi sa lokaliteta „Dubočaj“ u Grockoj - zaboravljeni legat prof. dr Aleksandra Kostića.

Zahvaljući tada tek formiranom gradskom Zavodu, žitelji Grocke uspeli su da sačuvaju pečat prošlosti, mudrost i graditeljsko umeće nekadašnjih neimara. Njihova imena nisu dosegla do savremenog doba, ali građevine, srećom, jesu...

Ove kuće, stare preko 200 godina, pokazuju veštinu narodnih graditelja koji su od drvenih konstrukcija, bez ijednog eksera stvarali zdanja koja traju do danas. Starije su od većine sačuvanih građevina u srcu Beograda, iako su zidane od laganih, „ekoloških“ materijala sa podneblja - hrastovih greda povezivanih pleterom (bondruk), pri čemu su zidovi ispunjavani mešavinom slame i blata. Pokrivene su četvoroslivnim krovovima od ćeramide, veoma širokih streha, poput zaštitnih šešira sa obodom. Prostrane varoške kuće sa više prostorija, podrumom, pristupnim tremom i istaknutim drvenim doksatom, predstavljaju karakterističan tip stambenog objekta u staroj arhitekturi varošice. Neimari su svoje znanje prenosili s kolena na koleno i imali razvijen osećaj kako za funkcionalnost i solidnost gradnje, tako i za lepo - vidljivi delovi konstrukcije (poput stubova i greda) i detalji enterijera skulpturalno su oblikovani, ukrašavani i rezbareni.

Gročanske kuće od bondruka svojim arhitektonskim i etnografskim vrednostima predstavljaju najveće domete građevinske, stambene i likovne kulture u našoj narodnoj arhitekturi.

Sam centar naselja je 80-tih godina delimično obnovljen u saradnji sa Zavodom za zaštitu

spomenika kulture grada Beograda uz poštovanje tradicionalne arhitekture, godine 1994. je delom postao pešačka zona, a 2016. godine je "Čaršija" u potpunosti rekonstruisana, kada su u ulicu vraćeni i nekadašnji drvoredi.

Grocka je od 1955. godine jedna od 17 beogradskih opština, u čijem je sastavu 15 razuđenih naselja. I dalje je čuveni voćarski i vinogradarski kraj pored Dunava, osobeni gradić-varošica na obodu velikoga grada, čarobnih panorama, prirodnih i kulturno-istorijskih lepota. To znaju svi koji su je ikada posetili, a mnogi među njima su poželeli da se ovde vrate, o čemu svedoči više hiljada vikend-kuća.

Zorica Atić, dipl. istoričarka umetnosti
direktor Centra za kulturu Grocka

